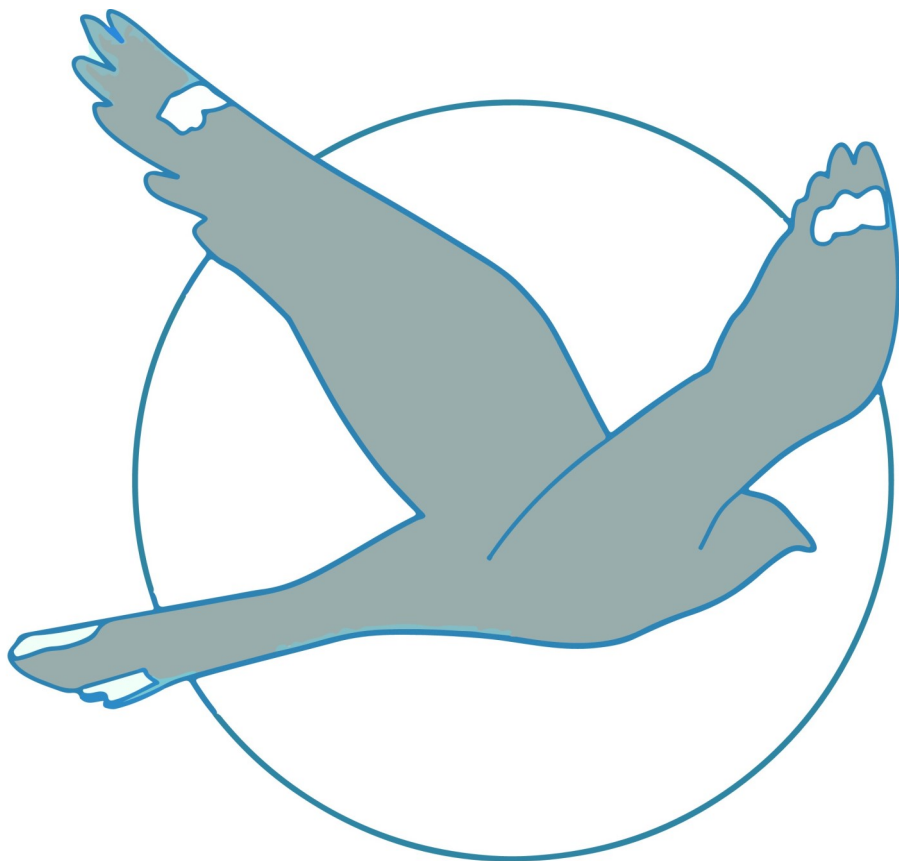

Caprimulgus

Tijdschrift van de
Vogelwerkgroep Midden Overijssel

nachtswaluw - rechtenvrije afbeeldingen

Caprimulgus

Tijdschrift van de
Vogelwerkgroep Midden Overijssel

De werkgroep, opgericht op 17 januari 2001, is een onafhankelijke werkgroep met enthousiaste, 'vogelgekke', leden en donateurs. De VMO houdt zich vooral bezig met vogelinventarisaties, tellingen en bescherming van vogels en hun leefgebieden. We hebben een eigen trektelpost in het Wierdense Veld. Ook geven wij 4 keer per jaar dit verenigingsblad Caprimulgus uit met voor elk wat wils.

Jaargang 21, nummer 2

april 2022

Redactie:

Jos van Tongeren
Roel Janssen
Gerrit Dommerholt

e-mail:

info@vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

website:

www.vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

Kopij voor het volgende
nummer inleveren vóór:

15 maart (uitgave in april)
15 jun (uitgave in juli)
15 september (uitgave in oktober)
15 december (uitgave in januari)

Per e-mail naar:

info@vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

Teksten, tabellen en grafieken
gescheiden aanleveren als Word-
of Excel-document

Inhoud

Bestuurlijk	4
De omgevingswet: leer van de experts	5
De teloorgang van de laatste korhoen- populatie in Nederland	7
Korhoen problematiek	15
Broedvogelmonitoring heide Sallandse Heuvelrug	16
Uit de media	19
Uit het veld	20
Mystery Bird	22

Elk nadeel heb zijn voordeel...

En even simpele als rake uitspraak van Johan Cruijff. En nu de wereld zich van crisis naar crisis sleept, is dit gezegde ook op de gebeurtenissen in het huidige tijdsgewricht van toepassing. Immers elke transitie wordt versneld door het optreden van belangrijke crisissen. Al jarenlang wordt er geroepen dat we voor primaire levenszaken, zoals brandstoffen en voedsel niet van schurkenstaten afhankelijk zouden moeten zijn. Ook is al geruime tijd duidelijk dat de voorraden van fossiele brandstoffen eindig zijn en dat we dus op zoek moeten naar alternatieven. De huidige intensieve landbouw zorgt vanwege een absurd hoge ecologische voetafdruk wereldwijd voor een enorme biodiversiteitscrisis en voor een vreselijk scheve verdeling van voedsel. In combinatie met wereldwijde klimaatverandering zal dit tot grote vluchtelingenstromen leiden.

De oorlog in Oekraïne heeft in het westen heel wat ogen geopend. Nu worden gauw allerlei boycots doorgevoerd en wordt naarstig gezocht naar alternatieven voor Russische olie, gas en graan. Nu is de tijd rijp om versneld door te pakken, niet door in de oude reflex te vervallen, zoals natuurlijk LTO Nederland alweer doet: "we moeten de productie opvoeren, geen grond voor natuur, geen beperkingen aan bemesting en gifstoffen", vinden zij. Nee, LTO! Wij (Nederland) hoeven/kunnen de wereld niet voeden.

Laten we zo snel mogelijk wereldwijd ophouden met verbouwen van veevoergewassen, zoals soja en snijmais, en hiervoor in de plaats zorgen dat lokaal voldoende wordt geproduceerd voor de eigen bevolking. Dus we telen voor Nederlands varkensvoer geen tapioca en soja meer in Brazilië ten koste van heel veel regenwoud, geen snijmais voor rundvee meer in het Twentse land, maar granen voor menselijke consumptie. Veel beter voor de biodiversiteit en dus beter voor de mens.

Als we dat op een moderne manier aanpakken, dus natuurinclusief zonder kunstmest, hormonen en gifstoffen, pakken we drie crisissen (klimaatverandering, eindigheid fossiele brandstoffen en biodiversiteitsverlies) in één keer aan. Bovendien blijven we ook op die manier in Europa meer dan zelfvoorzienend qua voedselvoorziening en kunnen we dus middels export bijdragen aan een eerlijker voedselverdeling over de wereld.

Ondertussen blijkt gelukkig dat we, ondanks alle crisissen, volop gebruik hebben gemaakt van onze vrijheid en ons democratisch recht om te stemmen op wat en wie we willen. Uit de uitslag blijkt gelukkig dat steeds meer mensen zich zorgen over lokale aangelegenheden als een schone bodem, water en lucht en een gezonde natuur. Onze wilde vogels laten ons heel goed zien hoe vitaal onze leefomgeving is, simpelweg door te verschijnen op plekken waar het goed toeven is en te verdwijnen op plekken waar de kans op overleven voor jong en oud nihil is.

Geniet van de lente en van vogels in een vitale leefomgeving!

Gerrit Dommerholt
Voorzitter VMO

De Omgevingswet: leer van de experts

1 6-MRT-2022 - Grijpen natuurliefhebbers de kans om natuurbehoud en -herstel de broodnodige impuls te geven via de nieuwe Omgevingswet? Of laten ze zich overtroeven door mensen met andere belangen? Als inwoner kan je zelf meedenken en -praten over de omgevingsvisie en het omgevingsplan van je gemeente.

Op de website samenvooronzeleefomgeving.nl vind je artikelen en video's met tips over hoe je zelf mee kunt praten over de omgevingsvisie van je gemeente.

Henk Malta, van de Vereniging Hoekschewaards Landschap, bracht bijvoorbeeld de belangen van natuur en landschap in bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie Hoekse Waard. "De visie ging vooral over de bebouwde omgeving, terwijl tachtig procent van het landschap bestaat uit landelijk gebied. Daarom hebben we, met succes, gepleit voor meer aandacht voor natuur en landschap."

Ook een [wethouder](#) en een [gemeenteambtenaar](#) geven je op de website tips over hoe je jouw groene en duurzame wensen en ideeën bij het omgevingsvisietraject van je gemeente het beste kan inbrengen.

Stichting Natuurbelang De Onlanden stelt eigen visie op

Op de website lees je ook een [artikel over Stichting Natuurbelang De Onlanden, die besloten heeft een visie op te stellen](#).

Voorbeelden van zienswijzen

Je kan bij jouw gemeente jouw groene en duurzame ideeën, wensen en voorstellen

inbrengen door een (formele) brief te sturen. Dit heet een zienswijze indienen op de ontwerp omgevingsvisie of het ontwerp omgevingsplan.

Op samenvooronzeleefomgeving.nl zijn voorbeelden van zienswijzen van andere (groene) vrijwilligersorganisaties te vinden.

Foto: Kars Veling

Neem initiatief om je buurt te vergroenen

Stel, je hebt een goed idee om initiatief genomen om je buurt, dorp of stad leefbaarder of groener te maken. Het lijkt jouw buurt leuk om een voedselbos aan te leggen op een veldje aan de rand het dorp. Of je wilt een stukje gemeenteplantsoen omvormen naar bijen- en vogelvriendelijk groen en het samen met omwonenden in beheer nemen. De Omgevingswet geeft ruimte aan dit soort initiatieven.

Maar hoe pak je dat aan? Ook daarover vind je [informatie en een stappenplan](#) op de website. Ook vind je hier links naar [inspirerende voorbeelden](#) van eigen initiatieven. Daarnaast vind je op de website algemene uitleg over de Omgevingswet, voorbeeldbrieven, wegwijzers en stappenplannen.

Tekst: [Vogelbescherming Nederland](#)

Vanwege technische problemen bij de opmaak van dit artikel voor de Caprimulgus van januari 2022 wordt onderstaande tekst nogmaals integraal geplaatst.

De teloorgang van de laatste korhoenpopulatie in Nederland

Een reflectie op oorzaken en handelingsperspectief

Introductie

Bijna een eeuw intensieve landbouw, met ontginning, kunstmestgebruik, versnippering, verdroging, verzuring, vermesting tot gevolg, heeft op grote schaal geleid tot verlies van biodiversiteit en tot flora en de fauna die horen bij het landschap dat er nu is. Het verdwijnen van het korhoen (*Lyrurus tetrix*) uit West-Europa en met hem haast een volledige heide- en hoogveengemeenschap is hier een exemplarisch en triest voorbeeld van.

Ook in 2021 kwam het korhoen een aantal keren in de media voorbij. De discussies spitsten zich vooral toe op het uitzetten van Zweedse korhoenders op de Sallandse Heuvelrug: dat is te betreuren, want het gaat om de gehele leefgemeenschap in het landschap waar het korhoen een belangrijke graadmeter is voor de kwaliteit van het landschapstype. Het moet wat mij betreft in de discussies vooral gaan over het herstellen van de negatieve impact van stikstof-/ammoniakdepositie, verdroging, versnippering en verzuring op de natuur in het algemeen en niet alleen in N2000-gebied Sallandse Heuvelrug, in plaats van, los van deze context, eenzijdig naar het korhoen te kijken.

Oorzaken van verdwijnen van het korhoen

Om een groot aantal redenen heeft het korhoen in Nederland al sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw nergens meer de Minimale Levensvatbare Populatieomvang (MVP) van zo'n 80-100 exemplaren kunnen behalen. Dat heeft vooral te maken met:

- A. Veranderingen in kwantiteit en kwaliteit van het leefgebied.
- B. Geno- en fenotypische eigenschappen van de soort.

A. Veranderingen in kwantiteit en kwaliteit van het leefgebied

De belangrijkste factoren die ruigpoothoenders op wereldschaal bedreigen zijn habitatdegradatie, -verlies en -fragmentatie (Storch, 2007). Het korhoen vormt hierop geen uitzondering. De overige problemen die een relatief grote bedreiging vormen voor ruigpoothoenderpopulaties in Europa, zoals kleine populatiegrootte, klimaatverandering, predatiedruk en verstoring, zijn in meer of mindere mate een gevolg van de habitat-veranderingen, of versterken het effect van dergelijke veranderingen. Habitatverandering en -fragmentatie hebben geleid tot het verlies van het korhoen in bijna het gehele voormalige verspreidingsgebied in Nederland, van meer dan 5000 hanen in de jaren '40 tot slechts enkele in 2013: een geschatte populatieafname van 99.9% in ca. 70 jaar.

Vooral het verlies van kruidenrijke foerageergebieden en de bereikbaarheid daarvan in kleinschalig cultuurland rond heide- en hoogveengebieden heeft een sterk negatief effect gehad op de voedselbeschikbaarheid voor het korhoen. De huidige Nederlandse heide- en hoogveenterreinen zijn een relatief voedselarm biotoop voor het korhoen, vooral geschikt als broed- en baltsbiotoop met voldoende dekking, maar minder als foerageergebied.

Vanwege de hoge stikstofoxiden- en ammoniakdeposities van pakweg de laatste 5 decennia is het aanbod aan dierlijk voedsel (insecten!) in de heidegebieden sterk verslechterd. Omdat kuikens de eerste 14 dagen afhankelijk zijn van dierlijk eiwit, is het ontbreken ervan de belangrijkste oorzaak van kuikensterfte met als gevolg dat er nauwelijks of geen groei van de toch al kleine populaties is.

Het korhoenleefgebied bestond, naast (natte) heide vegetaties, ook uit hoogveen en aangrenzend extensief beheerd gras- en akkerland met voldoende vocht en bijbehorende flora en fauna. Van oudsher komen daar vogelsoorten voor als veldleeuwerik, geelgors, wulp, kievit, grutto en patrijs. Eveneens soorten die vrijwel volledig uit het korhoenleefgebied verdwenen zijn. Het verdwijnen van dier- en plantensoorten is een signaal dat de omvang en kwaliteit van hun leefgebied niet op orde is. Zolang je daar niets aan doet, zullen populaties alsmaar kleiner worden en door "de ondergrens" gaan, d.w.z. dat er minder dieren aanwezig zijn dan nodig om een levensvatbare/vitale populatie te vormen.

Sinds het uitkomen van het soortbeschermingsplan korhoen in 1991 heeft het veel te lang geduurd, voordat met de voorgestelde herstelmaatregelen van het leefgebied is begonnen. En ook nu worden mondjesmaat maatregelen buiten het N2000-gebied op de Sallandse Heuvelrug genomen.

De aanwijzing van een deel van de Sallandse Heuvelrug (nl. het heidegebied) als N2000-gebied met een instandhoudingsdoelstelling voor het korhoen heeft er toe geleid dat alle aandacht en geld is gegaan naar dit N2000-gebied, terwijl het leefgebied van het korhoen meer omvat dan de droge struikhei c.q. vochtige heide gebieden waarvoor het N2000-gebied is aangewezen (zie 2. en 4.). Het is een gemiste kans dat bij de begrenzing van het N2000-gebied niet ook de omliggende cultuurgronden zijn betrokken en dat voor het N2000-gebied Wierdense Veld ook geen korhoendoelstelling is opgenomen. Immers tot de jaren tachtig van de vorige eeuw kwamen ook hier korhoenders voor.

Er is dus geen inspanning gezet op het verkrijgen van een metapopulatie en ook niet op optimaliseren van het volledige biotoop, waarvan ook andere dier- en plantensoorten ("boerenlandsoorten") zouden hebben geprofiteerd.

Ten aanzien van N2000 geldt dat doelen alleen aangepast kunnen worden in overleg met de EU en als uit analyse blijkt dat Natura 2000-doelen vanwege ecologische omstandigheden (bijvoorbeeld door klimaatverandering) niet haalbaar en niet herstelbaar zijn, of als blijkt dat de oorspronkelijke aanwijzing berust op een wetenschappelijke of administratieve fout. Dat is voor wat betreft N2000-gebied Sallandse Heuvelrug in mijn optiek in zo verre aan de orde dat gesteld kan worden dat de in het aanwijzingsbesluit vastgestelde begrenzing niet klopt, omdat niet het hele leefgebied van het korhoen als beschermd HR/VR-gebied is aangewezen.

Het korhoen heeft, zoals hiervoor geschetst, behalve heide-/hoogveen vegetaties nadrukkelijk ook vochtige, kruidenrijke, extensief beheerde gras- en akkerlanden nodig.

Er wordt grote inspanning gezet op het bestrijden van predatoren zonder dat dit tot grotere aantallen korhoenders leidt. Begonnen is met zwarte kraai en vos, vervolgens zijn, zogenaamde op korhoenders gespecialiseerde, haviken weggevangen (een zeer schaarse broedvogel op de SH). Op deze selectieve wijze ingrijpen in levensgemeenschappen heeft nog nooit tot succes geleid. En de morele vraag is: waarom moet een korhoen boven een havik worden gesteld? Echter uit een studie van Wageningen Environmental Research in 2019-2021 zijn er geen aanwijzingen gevonden voor een 'specialisatie' van een individuele havik, noch kon door de beperkte korhoenpredatie door gezenderde haviken iets geconcludeerd worden over predatierisico in relatie tot vegetatiestructuur (Buij et al., 2021)

Baltsende korhoenders – foto: Jan Loos

B. Geno- en fenotypische eigenschappen van de soort

In de IUCN-richtlijnen voor herintroducties (IUCN, 1996) wordt gesteld dat in alle gevallen een herintroductie de overlevingskansen van een soort in de natuur c.q. handhaving van de biodiversiteit moet dienen. Het ambitieniveau moet expliciet liggen op het vestigen van een duurzame populatie van de soort. Wanneer geen voldoende waarborg bestaat voor het bereiken van het genoemde ambitieniveau, moet niet tot herintroductie worden overgegaan.

Gezien het feit dat al sinds 1974 geen minimaal levensvatbare populatieomvang is gehaald en er blijkbaar onvoldoende waarborgen bestaan voor het bereiken van het ambitieniveau (40 hanen, zie N2000-beheerplan) is de vraag legitiem of je wel door moet gaan met het jaarlijks uitzetten van nieuwe dieren, terwijl het leefgebied niet op orde is.

Het is daarnaast maar de vraag of geïmporteerde vogels zich wel kunnen aanpassen aan het hele andere leefgebied dan waar ze vandaan komen (adaptatievermogen of ecologische respons). Ze komen in contact met voor hen nieuwe parasieten, predatoren, prooien alsmede heel andere abiotische en klimatologische omstandigheden (warmer, droger, zuurder, stikstofrijk). Bij natuurlijke dispersie schuiven vogels en andere soorten als "intacte levensgemeenschap" en in eigen tempo naar nieuwe gebieden op.

Het succes van de geïntroduceerde soort hangt dus samen met de mate waarin tegemoet wordt gekomen aan zijn omgevingseisen. Die dienen daarom vóór introductie niet alleen bekend te zijn, maar zijn randvoorwaardelijk voor een succesvolle herintroductie.

Een aandachtspunt bij geïsoleerde populaties, zoals de korhoenpopulatie op de Sallandse Heuvelrug, is dat deze lokaal kunnen zijn aangepast (Siepel, 1997; van Swaay, 2006). Als daarin een genetisch profiel wordt geïntroduceerd dat minder goed is aangepast, wordt het risico op uitsterven verhoogd.

De Europese regelgeving (Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn) verplichten lidstaten om populaties van alle inheemse vogelsoorten en hun leefgebieden op hun grondgebied in stand te houden en waar nodig te herstellen. Dat betekent dat er een herstelverplichting bestaat voor bedreigde soorten als het korhoen. Voorop staat dat zolang het ecologisch haalbaar is om leefgebieden en aantallen te herstellen, een lidstaat verplicht is om dat te realiseren. Afwezigheid van een soort is op zichzelf geen juridisch houdbaar argument om geen maatregelen te nemen. Als een soort niet zelfstandig in een gebied kan terugkeren, valt ook de herintroductie van die soort onder de juridische verplichting van beide richtlijnen. Dit kan een "passende maatregel" zijn om verslechtering te voorkomen, zoals vereist op grond van artikel 6 lid 2 Habitatrichtlijn. Dit betekent echter niet dat het bijplaatsen van het korhoen moet worden voortgezet als het leefgebied nog evident niet op orde is en de kans van slagen van de repopulatie zeer gering is.

Deze verplichting houdt pas op als een gebied onherroepelijk zijn functie in het netwerk niet meer kan vervullen met betrekking tot een habitatype of soort.

Vaak wordt het argument gehanteerd dat als de soort eenmaal weg is, je hem via een herintroductie programma niet terug krijgt, omdat kennisoverdracht tussen individuen en van ouders op jongen wordt verondersteld. Er zijn inderdaad heel wat uitzetprogramma's mislukt (in NL bijvoorbeeld op de Hoge Veluwe), maar dat ligt er, vrijwel zeker, meer aan dat ook in die situaties het leefgebied niet op orde is (geweest). Het korhoen geeft dat feilloos aan. In "de goeie oude tijd" kwamen korhoenpopulaties op vrijwel alle heide- en hoogveengebieden voor vanwege natuurlijke dispersie, van met name hennen, naar nieuw nog korhoenloos gebied. Met andere woorden: korhoenders vormden van nature metapopulaties (satellieten).

Wel is het zo dat als het biotoop (zie 4) volledig hersteld is, het korhoen vanwege de beperkte dispersie-afstand (ca. 60 km) niet uit zichzelf hierheen komt, omdat de dichtstbijzijnde levensvatbare populatie op honderden kilometers afstand ligt. Pas als het leefgebied op orde is, is het te overwegen om een lokale herinintroductie te starten. Maar ook dan is de kans van slagen zeer onzeker. Immers door elders "lukraak" beesten te vangen, wordt geen populatie overgebracht, maar individuen uit een gevestigde populatie. Het is maar de vraag of dit qua leeftijdsopbouw en sexeverdeling zich op de Sallandse Heuvelrug als een populatie gaat gedragen.

Deze herinintroductie problematiek speelt niet bij soorten als zeearend, visarend en kraanvogel: deze kunnen op eigen kracht naar nieuw geschikt leefgebied komen. En natuurlijk ook de soorten die als gevolg van klimaatverandering naar onze streken opschuiven en zichzelf vestigen.

Wat heeft bijplaatsen en herinintroductie gebracht?

Nu, na tien jaar importeren van Zweedse vogels, kan geconstateerd worden dat dit niet tot herstel van een levensvatbare lokale populatie heeft geleid. Nog langer doorgaan met bijplaatsen is ook niet wat wordt geadviseerd in het rapport "Doorstart van het Nederlandse Korhoen? Oorzaken van achteruitgang en mogelijkheden voor behoud. Alterra-rapport 2498": *"Het is aan te bevelen om de eerste fase (vanaf 2012 GD) ten minste vijf jaar vol te houden om een van nature in aantallen fluctuerende soort als het korhoen de kans te geven een jaar met gunstige omstandigheden te kunnen benutten, alsook om het voorgestelde habitatbeheer tot resultaat te laten komen (time-laps van drie tot vijf jaar). Korhoenders kennen vele jaren met matige voortplantingsresultaten om vervolgens sterk in aantal toe te nemen in een seizoen met optimale condities qua voedselbeschikbaarheid en klimaat. Als bovenstaande condities in ten minste vijf jaar niet hebben geresulteerd in een goed voortplantingsresultaat, dan is het waarschijnlijk dat factoren die niet tot zeer matig beïnvloedbaar zijn, zoals klimaatverandering, een dominante rol spelen in de achteruitgang van de soort. In dat geval wordt aangeraden niet over te gaan tot fase twee. Als in die jaren de populatie wel tot groei heeft kunnen komen dan is het mogelijk nog steeds niet duidelijk welke factoren in welke mate beperkend zijn voor het korhoen, maar is wel voldoende inzichtelijk wat minimaal noodzakelijk is voor populatiebehoud. Deze kennis dient benut te worden om fase twee in te zetten: het realiseren van geschikt leefgebied voor korhoenders in de omgeving van de Sallandse Heuvelrug."*

Uit het vorige punt I is te concluderen dat, gezien de resultaten, het bijplaatsen na fase I in 2017 gestopt had moeten worden; het is hierbij relevant om het ambitieniveau c.q. de instandhoudingsdoelstelling uit het N2000-beheerplan van 40 hanen te duiden:

In het algemeen wordt gesteld dat een levensvatbare populatie in staat moet zijn qua populatie-omvang stabiel te zijn en de genetische diversiteit in stand te houden (Soulé, 1987). Voor het korhoen wordt aangenomen dat een levensvatbare populatie uit ten minste 100 individuen (ca. 40 hanen, 40 hennen en 20 jongen) zou moeten bestaan (Storch et al., 2009). Belangrijk om te vermelden is dat het aantal hanen op de Sallandse Heuvelrug sinds 1974 (het eerste jaar van goede tellingen)

nooit hoger dan 33 is geweest en er dus sinds 1974 niet gesproken kan worden van een levensvatbare populatie.

De koppeling die in het Alterra-rapport wordt gelegd om fase II afhankelijk te maken van de resultaten uit fase I ondersteunt de VMO niet, omdat we van mening zijn dat het los van het korhoen evengoed van groot belang is om in te zetten op herstel van heide- en hoogveengebieden in de omgeving van de Sallandse Heuvelrug ten einde de leefomstandigheden van de aan deze habitats gekoppelde leefgemeenschappen te verbeteren en zo bij te dragen aan noodzakelijk biodiversiteitsherstel. Dit is ook een verplichting vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijn.

Conclusie:

Eerst zorgen dat de omstandigheden in het gehele leefgebied (kwaliteit en omvang) zo zijn dat een eventuele herintroductie een betere slagingskans heeft.

Handelingsperspectief

Gebiedspartijen zouden mijns inziens alle energie op verbetering van het leefgebied moeten zetten. Pas daarna zou over een eventuele lokale herintroductie moeten worden nagedacht, waarbij een gedegen analyse nodig is welke Europese populatie als bron moet dienen. Hierbij is het, naast het kiezen van het juiste genotype, van groot belang om het fenotype te analyseren: welke aanpassingen heeft de bronpopulatie aan zijn omgevingsvariabelen (milieufactoren) gemaakt en wat zou de beste "fit" zijn voor snelle aanpassing aan de omgevingsvariabelen in Midden-Overijssel.

Belangrijk is dus dat snel forse stappen worden gezet in kwalitatieve verbetering van het heide- en hoogveensysteem in Midden-Overijssel inclusief het tussenliggende cultuurland. N2000-gebieden Lemeler-/Archemerberg, Boetelerveld, Borkeld, Sallandse Heuvelrug en Wierdense Veld moeten via een robuust natuurnetwerk worden verbonden, het Reggedal als groen-blauwe ader speelt hier een belangrijke rol in. Buiten N2000-gebieden, in (agrarische) cultuurlandschappen (van oudsher onderdeel uitmakend van het leefgebied van korhoenders en patrijzen) moet gestreefd worden naar een goede basiskwaliteit van milieu- en inrichtingscomponenten en beheer.

Door deze kwaliteitsimpuls ontstaat weer gunstig leefgebied voor een gezonde flora en fauna van heide, hoogveen en het tussenliggende boerenland.

Kansen voor bovenstaande kwaliteitsimpuls zien we in de vorming van het nieuwe Nationaal Park Sallandse Heuvelrug en Twents Reggedal.

We vinden Vogelbescherming Nederland aan onze zijde, getuige de toelichting die zij heeft gestuurd aan de Provinciale Staten Fracties in Overijssel:

Toelichting Vogelbescherming Nederland ten aanzien van het korhoen op de Sallandse Heuvelrug

Het verdwijnen van het korhoen is illustratief voor het dramatische biodiversiteitsverlies in het heide-, hoogveen- en cultuurlandschap in Nederland. Terrein-beherende organisaties en de provincie Overijssel spannen zich in voor behoud van de soort in het laatste voormalige bolwerk, de Sallandse Heuvelrug. De kwaliteit van het leefgebied is sinds de jaren zeventig, als gevolg van vermessing, verdroging en versnippering, dusdanig verslechterd dat de situatie zeer zorgelijk is.

In 2012 waren nog slechts 2 hanen aanwezig in het laatste bolwerk op de Sallandse Heuvelrug. Gezien de maximale leeftijd van korhoen en het gebrek aan reproductie moet dan ook worden aangenomen dat er anno 2022 geen 'Nederlandse' korhoenders meer in leven zijn. Vogelbescherming was nauw betrokken bij onderzoek in de periode 2011-2013. Ook werkte Vogelbescherming mee aan het bijplaatsen van Zweedse vogels in de Nederlandse populatie op de Sallandse Heuvelrug. Eén van de problemen van de populatie leek inteelt te zijn en bijplaatsen zou hiervoor een oplossing kunnen bieden.

Ook wilde Vogelbescherming destijds hiermee voorkomen dat het korhoen al zou zijn uitgestorven voordat in detail duidelijk was wat de problemen zijn. Pogingen tot bijplaatsing zijn tot dusverre zonder positief resultaat gebleven, in de zin van reproductie en groei van de populatie. Dat roept de vraag op of bijplaatsing (of liever gezegd, herintroductie) op dit moment zinvol is; destijds hebben deskundigen geadviseerd om bijplaatsing na vijf jaar te heroverwegen, afhankelijk van het succes.

Deze afweging staat echter los van de verplichting om alles in het werk te stellen om het leefgebied weer geschikt te maken.

Voor Natura 2000-soorten als het korhoen vloeit uit artikel 2 van de Vogelrichtlijn (duurzame instandhouding van alle inheemse vogelsoorten) in combinatie met artikel 6 van de Habitatrictlijn de verplichting voort om instandhoudingsmaatregelen te treffen en maatregelen te nemen om verslechtering te voorkomen voor alle doelsoorten waarvoor de gebieden zijn aangewezen. Het gehele leefgebied moet op orde zijn, en dat omhelst meer dan alleen N2000-gebied Sallandse Heuvelrug; ook het omliggende cultuurlandschap hoort daarbij. Zodra dat het geval is, kan herintroductie – de ultieme, laatste maatregelen om een soort terug te krijgen –overwogen worden, op basis van de IUCN-criteria.

Belangrijk is dus dat snel forse stappen worden gezet in kwalitatieve verbetering van het heide- en hoogveensysteem in Midden-Overijssel, inclusief het tussenliggende cultuurland. Dat is ook belangrijk voor veel meer soorten dan het korhoen alleen: denk aan wulp, veldleeuwerik en patrijs. Wij roepen de provincie en andere belanghebbenden op:

1. tot herstellen van het systeem van heide- en hoogveenlandschappen in Midden-Overijssel;
2. de N2000-gebieden Lemeler-/Archemerberg, Boetelerveld, Borkeld, Salland-

se Heuvelrug en Wierdense Veld te verbinden via een robuust natuurnetwerk;

3. hierbij te profiteren van de herstelde groenblauwe dooradering van het Regedal;
4. buiten deze N2000-gebieden te zorgen voor een basiskwaliteit natuur waarin milieu, inrichting en beheer op orde zijn.

Geraadpleegde literatuur:

1. Buij, R. et al. 2021. Een ruimtelijke analyse van predatierisico van korhoen *Lyrurus tetrix* door havik *accipiter gentilis* op de Sallandse Heuvelrug. Wageningen Environmental Research. Rapport 3095.
2. Groot Bruinderink, G.W.T.A., M.J.M. Smulders en H.P. Koelewijn. 2007. Een ecologisch en populatie-genetisch afwegingskader voor herintroducties. De Levende Natuur - september 2007. p199-203.
3. IUCN. IUCN/SSC Guidelines for Re-Introductions. 1996. <http://www.iucn.org/themes/ssc/pubs/policy/reinte.htm>.
4. Jansman, H.A.H., R. Buij, G.A. de Groot en M. Hammers. 2014. Doorstart van het Nederlandse Korhoen? Oorzaken van achteruitgang en mogelijkheden voor behoud. 2014. Wageningen. Alterra Wageningen UR (University & Research centre). Alterra-rapport 2498.
5. Siepel, H. 1997. Hoe is het succes van herintroducties te optimaliseren? Nederlandse Commissie voor Internationale Natuurbescherming. Mededelingen No. 31: 25-35.
6. Sluiter, J.A. 1997. Achtergronden van (her)introductie en een overzicht van de herintroductieprojecten in Nederland. 1997. Nederlandse Commissie voor Internationale Natuurbescherming. Mededelingen No. 31.
7. Soulé, M. E. 1987. Viable populations for conservation. Cambridge University Press.
8. Storch, I., T. Ludwig en F. Knauer. 2009. Erfolgsaussichten einer Betsandsstützung für das Birkhuhn in der Rhön. Arbeitsbereich ZWilderökologie und Wildtiermanagement. Forstzoologisches Institut Universität Freiburg.
9. Swaay, C.A.M. van. 2006. Basisrapport Rode Lijst Dagvlinders. 2006. Rapport VS2006.002. Wageningen. De Vlinderstichting.

Sperwervrouw - foto: Roel Janssen

krombekstrandloper Markerwadden - foto: Roel Janssen

Broedvogelmonitoring heide Sallandse Heuvelrug

Op verzoek van Staatsbosbeheer wordt in 2022 door de VMO ondersteuning gegeven bij de, zes jaarlijkse, monitoring in het kader van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap(SNL) van het door SBB beheert heidegebied van de Sallandse Heuvelrug. De broedvogelinventarisatie wordt uitgevoerd volgens de BMP-B methode. BMP-B is geschikt voor inventarisatie van een beperkt aantal (31) soorten in proefvlakken van 30 – 500 ha. Het proefvlak wordt in maart-juli 5 maal volledig afgewerkt (vroeg ochtend) en daarnaast worden 2 avond-/nachtbezoeken gebracht.

De inventarisatie wordt uitgevoerd door Henk Roelofs, Roel Janssen, Rick Ruis, Huub ter Haar, Robert Ekkelkamp, André Marissen en Gerrit Dommerholt (allen VMO).

De inventarisatie van bosvogels (hele SBB-gebied) en de heideterreintjes ten noorden van de N35 wordt door Sovon uitgevoerd. Voor aanvang van de tellingen wordt afgestemd met Sovon over de exacte grenzen van bos-heideplots en het omgaan met grenswaarnemingen.

Bezoekdata

Hieronder staan de data genoemd waarop de veldbezoeken kunnen worden afgelegd. Probeer zoveel als mogelijk dit schema te volgen.

Datum	Tijd	Type bezoek
< 18 maart	7:00u	Verkennen proefvlakken: optioneel
18-19-20 maart	6:05u	1 ^e veldbezoek vroege ochtend
8-9-10 april	6:16u	2 ^e veldbezoek vroege ochtend
29-30 april,1 mei	5:32u	3 ^e veldbezoek vroege ochtend
13-14-15 mei	22:00u	1 ^e avond-/nachtbezoek
27-28-29 mei	4:58u	4 ^e veldbezoek vroege ochtend
17-18-19 juni	4:42u	5 ^e veldbezoek vroege ochtend
17+24 juni,1	22:00u	2 ^e avond-/nachtbezoek, resultaten NZ-telling

Te onderzoeken vogelsoorten (31)

In principe is het een SNL-telling, maar SBB wil graag een brede kartering, waarbij de volgende soorten niet geteld worden:

ekster, fazant, fitis, houtduif, koolmees, merel, pimpelmees, roodborst, heggenmus, tjiftjaf, vink, gaai en winterkoning (BMP-B dus)

De volgende soorten worden in ieder geval onderzocht:

Soort	SNL (17) of Extra (14)
buizerd (Bui)	Extra
torenvalk (TV)	Extra
boomvalk (BV)	Extra
patrijs (Pa)	SNL
kwartel (Kw)	SNL
houtsnip (HS)	Extra
wulp (Wu)	SNL
zomertortel (ZoT)	Extra
koekoek (Koe)	Extra
velduil (VU)	Extra
nachtzwaluw (NZ)	Extra
draaihal (DH)	SNL
kleine Bonte Specht (KBS)	SNL
boomleeuwerik (BL)	SNL
veldleeuwerik (VL)	SNL
boompieper (BP)	SNL
graspieper (GP)	SNL
gekraagde Roodstaart (GR)	SNL
paapje (Paap)	SNL
roodborsttapuit (RT)	SNL
tapuit (Ta)	SNL
kramsvogel (KV)	Extra
zanglijster (Z)	SNL
grote Lijster (GL)	Extra
sprinkhaanzanger (SZ)	SNL
grauwe Klauwier (GKI)	SNL
zwarte Kraai (ZKr)	Extra
grasmus	Extra
tuinfluiter	Extra
kneu	Extra
geelgors (GG)	SNL

Telgebieden en oppervlaktes

Plotnr	Naam	Oppervlakte (ha) (totaal 913)	Teller
7775	SH-Holterheide-heide	84	Henk Roelofs
7776	SH-Wolfsslenk-heide	106	Gerrit Dommerholt
7777	SH-Hexel-heide	75	Rick Ruis +SBB'r
7778	SH-Noetselerveld-heide	88	Gerrit Dommerholt
7779	SH-Rietslenk-heide	97	Roel Janssen
7780	SH-Jodenbos-heide	127	André Marissen
7781	SH-Haarlerberg-heide	70	Huub ter Haar
7781	SH-Haarlerberg-heide	99	Gerrit Dommerholt
7782	SH-Eindhovensbos-heide	75	Rick Ruis +SBB'r
56111	SH-Twilhaar-heide	58	Rick Ruis +SBB'r
7788	SH-Numendal-heide	34	Robert Ekkelkamp

paapje – foto: Jan Hendriks

De Levende natuur, januari 2022. In dit nummer is een artikel opgenomen over het effect van het Friese weidevogelbeleid 2014-2020. Volgens de Rekenkamer wordt er geld verspild aan weidevogelbescherming. Ondanks veel extra middelen zijn er steeds minder grutto's. In deze evaluatie wordt een genuanceerder beeld geschetst. Ja, ook in gebieden waar weidevogelbeheer wordt gevoerd gaat het nog steeds achteruit met grutto, kievit en scholekster. Maar wel minder hard dan op weilanden waar niets wordt gedaan. Bovendien zitten veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart wel in de lift in natuurreservaten. Middels een tabel is dat in beeld gebracht:

Trend periode 2008 – 2020 : % verandering per jaar					
Soort	Landelijk	Friesland	Soort	Landelijk	Friesland
grutto	- 3,5%	- 2,2%	slobeend	+ 0,4%	+ 0,2%
kievit	- 3,5%	- 1,0%	veldleeuwerik	- 0,4%	+ 4,0%
scholekster	- 3,9%	- 2,0%	graspieper	+ 0,7%	+ 1,7%
tureluur	- 1,5%	+ 0,5%	gele kwik	+ 1,1 %	+ 3,2%

Het weidevogelbeheer in de provincie Friesland richt zich primair op het creëren van goede broed- en opgroeiomstandigheden voor de weidevogels. Deze omstandigheden zijn cruciaal opdat de ontwikkeling van steltloper-weidevogelpopulaties in Nederland wordt gestuurd door de kuikenproductie en niet door de overleving van eerstejaars- of oudervogels. Broed- en opgroeiomstandigheden en vervolgens de kuikenproductie bepalen de populatieontwikkeling. De resultaten van het beleid worden daarom aan de hand van populatietrends en het jaarlijks kuikenaantal gemeten. De populatietrends zijn berekend over de periode 2008-2020 (zie bovenstaande tabel). De populatietrends zijn berekend op basis van gegevens uit het weidevogelmeetnet Friesland.

Tellers van Sovon tellen op weilanden zonder beheer, weilanden met agrarisch natuur- en landschapsbeheer en in weidevogelreservaten. In de periode 2017-2020 lag alleen in 2019 het Bruto Territoriaal Succes (BTS: broedparen met bijna vliegvlugge jongen) van de grutto boven de 65%. De kritische grens voor een stabiele populatie is een BTS van 65%. Dit goede broedresultaat heeft vermoedelijk te maken met de hoge muizenstand, waardoor predatoren veel voedsel hadden. In hoeverre andere factoren, zoals het weer, meespeelden is niet bekend. Uit een jarenlang onderzoek van de Rijks Universiteit Groningen naar de broedbiologie van grutto's in zuidwest Friesland blijkt dat jonge grutto's in de periode 2007-2016 op kruidenrijk grasland, veelal weidevogelreservaten, het beter deden dan jonge grutto's op weilanden zonder beheer, maar dat is nog steeds te laag (lager dan 65%) voor een stabiele populatie. Een mogelijke oorzaak is een tekort aan insecten. Het is zorgelijk dat dit insectentekort ook gold voor weidevogelreservaten. Hetzelfde speelt bij kievitskuikens.

In drie gebieden in Nederland, o.a. in het grensgebied van Friesland en Groningen, bleken kievitskuikens 14% lichter te zijn dan in de jaren tachtig. Tot 2030 wil de provincie Friesland een toename van 30% van alle weidevogels realiseren. Een loffelijk streven. Er is al heel wat onderzoek gedaan naar weidevogels. Ik denk dat dit goed is, want zonder onderzoek weet je niet de oorzaak van de teruggang en kun je geen beleid bepalen. Bij veel vogelsoorten is, net als bij weidevogels, de oorzaak van de teruggang het feit dat kuikens niet overleven. Hopelijk dat de te nemen maatregelen voldoende zijn voor de groei in aantal van onze mooie weidevogels.

Henk Roelofs

Uit het veld

Allereerst nog even de wintertelling 2021 van Sovon. Het was ook dit jaar niet winters, maar rond de teldagen was het vaak mistig. En dan is goed tellen uitgesloten. De telroute Holterberg-Lichtenberg leverde dit jaar 5 ooievaars op, dit waren er 2. Ik telde 3 buizerds, dit waren er 4. Op een weiland telde ik 200 grauwe ganzen die zich tegoed deden aan het malse gras. In het bos telde ik een raaf, 7 grote bonte spechten, een groepje van 7 pimpelmezen, 4 koolmezen en 3 goudhaantjes. Op de heide was het stil en telde ik enkel een groep van 36 kramsvogels. Op deze route trof ik geen grote zilverreigers aan.

Op de route Holterbroek telde ik 3 grote zilverreigers (dit waren er 3), 3 buizerds (dit waren er 2). Tijdens deze teldag was er veel ganzentrek en ik telde 185 kolganzen. Ook telde ik 1 raaf. Bij telpunt 20 (het laatste telpunt) zag ik in het westen mist opkomen. Ik telde nog een grote zilverreiger in deze 5 minuten teltijd en toen begon het te motregen en waren de weilanden in nevelen gehuld. Opvallend op deze telroute dit jaar was de afwezigheid van grote groepen vinken en koolmezen onder de beuken langs de Schipbeek. Het jaar 2021 was een slecht mastjaar (weinig beukenootjes).

Het jaar 2022 begon goed, de eerste vogelronde leverde een groepje kruisbekken op in een fijnsparrenbos. Helaas was dit eenmalig en heb ik nadien hier geen activiteiten meer gezien. Wel waren de groene specht, zwarte specht en grote bonte specht hier actief. In het gebied dat ik op vogels onderzoek zag ik op 2 februari een baltsend ravenpaar. Een rondje heide leverde een groepje veldleeuweriken en een laag over de hei vliegende korhoen op. En natuurlijk honderden kramsvogels.

En toen kwamen de stormen Dudley en Eunice. De laatste storm was heftig, een eksternest werd uit een boom geblazen. De eksters in paniek, maar er was niets aan te doen. De zaterdagmorgen na Eunice ging ik naar de Holterberg. De stormschade viel gelukkig mee. Hier en daar lagen grove dennen over de zandwegen. En deze werden met spoed verwijderd. Her en der werd het geluid van de motorzaag gehoord. Deze ronde over de Holterberg leverde o.a. een zingende heggenmus op, ook de zanglijster zong, maar de toon was nog niet helemaal gezet. Maar het was te horen dat het een zanglijster was. Een eindje verderop zag ik een groep van ca. 40

sijzen. Een groepje dronk uit een plas water op een zandweg. En een groepje zat in lorken (red. lariksen) van de kegels te peuzelen. Het was een drukte van belang. Het 'tszie-zi' was niet van de lucht. Was dit groepje op weg naar het noorden en waren ze door de storm Eunice hier gestrand? Of was dit een jaarlijkse stopplaats op weg naar het noorden?

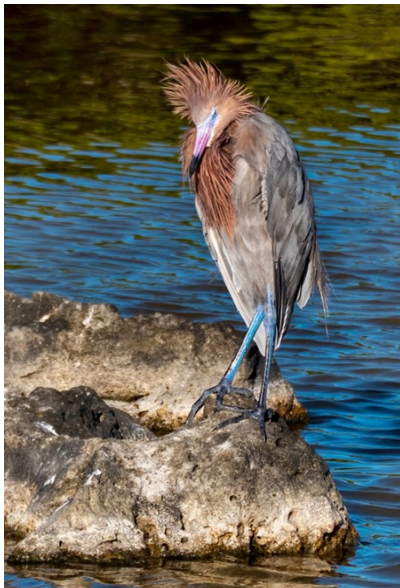
Na een tien minuten observeren van deze mooie geel-groene vogels met zwarte kruin en kin ging ik huiswaarts, ik had nog vijf kilometer te gaan. Her en der hoorde ik de zang van de koolmees. Ook hoorde ik de zang van de grote lijster. Er lag nog een grove den over een zandweg. Een haas liep op zijn gemak langs de bosrand. Het was deze zaterdagmorgen niet druk op de zandwegen. Via deze verlaten wegen ging ik huiswaarts. Een gaai vloog over de weg. En de symfonie van de wind suisde door den en spar.

Henk Roelofs

kruisbekken - foto: Pixabay

Welke vogelsoort werd afgebeeld in de vorige Caprimulgus?

Foto's egrets @jasonboeckman

De **roodhalsreiger** (*Egretta rufescens*) Eng.: Reddish egret. De roodhalsreiger bereikt een lengte van zo'n 70 cm en een spanwijdte van 116 tot 125 cm. Hij weegt tussen de 364 en 870 gram. Er zijn twee kleurvarianties. De leigrijze variatie met een roodachtige kop en nek en de volledig witte variatie. In beide varianties zijn de poten blauwachtig zwart en de snavel roze met een zwarte punt.

Hij wordt beschouwd als een van de meest actieve reigers en wordt vaak al jagend/foeragerend gezien. Hij besluipst zijn prooi visueel veel actiever in ondiep water dan andere reigers en zilverreigers, en rent vaak energiek en gebruikt de schaduw van zijn vleugels om schittering op het water te verminderen zodra hij in positie is om een vis te spietsen; het resultaat is een fascinerende dans. Vanwege zijn gedurfde, roofzuchtige maar sierlijke foeragegedrag, gaf auteur Pete Dunne ¹⁾ deze zilverreiger de bijnaam "de Tyrannosaurus rex van de moddervlakte". Hij eet vissen, kikkers, schaaldieren en insecten. De gebruikelijke kreet van de vogel is een laag, rauw keelgeluid.

Verspreiding

Deze reiger is een standvogel- en broedvogel uit Midden-Amerika, de Bahama's, het Caribisch gebied, de Mexicaanse Golfkust en Mexico.

Voortplanting

De broedhabitat van roodhalsreigers zijn tropische moerassen. De soort nestelt in kolonies, vaak met andere reigers, meestal op platforms van stokken in bomen of struiken. Deze kolonies bevinden zich meestal op kusteilanden. Deze vogels hebben rauwe baltsvertoningen. Ze omvatten meestal het schudden van het hoofd tijdens de begroetingsceremonie, gevolgd door achtervolgingen en cirkelvlichten. Ze omvatten ook het optillen van de nek, rug en kuifveren, vergezeld van geklap van de snavel, vergelijkbaar met de driekleurige reiger.

In het verleden was deze vogel slachtoffer van de verenhandel. Het is mij niet duidelijk geworden of dit nu de witte of de leigrijze/rode fase betrof. Zo te zien vielen beide varianten wel in de smaak bij de dames.

1) Pete Dunne is een Amerikaanse auteur, beroemd om zijn geschriften over de natuurgeschiedenis en vogels kijken. Hij is ook de oprichter van de World Series of Birding, evenals de voormalige directeur van het Cape May Bird Observatory, Birding Ambassador voor de New Jersey Audubon Society en voormalig uitgever van het tijdschrift New Jersey Audubon. Zijn artikelen zijn verschenen in de meeste grote Amerikaanse publicaties over vogels, waaronder Birder's World, Birding, Birdwatcher's Digest en WildBird, evenals in The New York Times.[1] In 2001 ontving hij de Roger Tory Peterson Award van de American Birding Association voor levenslange prestatie bij het promoten van de oorzaak van vogels kijken.

Mooie video over deze vorige mysterybird [The Reddish Egret Dance - YouTube](#)

Wie raadt deze vogel?

Oplossingen **vóór 15 juni** inzenden naar Roel Janssen: r.j.janssen@online.nl

Vogelwerkgroep Midden Overijssel

Bankrekening: NL62ABNA0591160706
t.n.v. Vogelwerkgroep Midden Overijssel
te Nijverdal

Secretariaat: Beatrixstraat 2
7442 SC Nijverdal

Telefoon: 06-42733996

E-mail:
info@vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

Website:
www.vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

De werkgroep heeft een regionaal karakter en rekent globaal het gebied van de (voormalige) gemeenten Hellendoorn, Raalte, Rijssen-Holten, (Markelo en Goo) als haar werkgebied.

Het bestuur van de VMO bestaat uit::

Gerrit Dommerholt	voorzitter	06 11 53 94 30
Ronny Hullegie	secretaris	06 42 73 39 96
Jan Bosscher	penningmeester	05 48 61 99 32
Roel Janssen	bestuurslid	06 15 42 84 67
Erik Busser	bestuurslid	06 34 86 20 16

Lidmaatschap 20,- euro per jaar.

De vereniging kent ook donateurs, die de vereniging financieel ondersteunen. Donateurs krijgen een abonnement op Caprimulgus.

Meer weten over de Vogelwerkgroep Midden Overijssel of lid of donateur worden, neem dan contact op met een van de bestuursleden of verzend een e-mail.

Volg de VMO ook op Facebook en Twitter:

[Facebook](#)

[Twitter](#)

